

**Відгук
офіційного опонента**

про дисертацію Шульженка Олександра Євгеновича
**«Емоційна стійкість майбутнього фахівця як психологічний
чинник його готовності до корекційної роботи з аутичними
дітьми»** на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних
наук за спеціальністю 19.00.08 - спеціальна психологія.

Проблема дитячого аутизму є для спеціальної психології та корекційної педагогіки однією з найбільш складних і мало досліджених. Це пояснюється тим, що діти зазначеної нозологічної групи виділені у окрему категорію значно пізніше, ніж діти з іншими порушеннями психофізичного розвитку (зору, слуху, інтелекту, мовлення, опорно-рухового апарату та ін.), їх вивчення тривалий час обмежувалося лише медичними обстеженнями, залишаючись поза увагою спеціальної педагогіки. Наслідком цього є те, що у системі освіти та реабілітації таких дітей Україна робить лише перші кроки, пов'язані в більшості випадків з ентузіазмом батьків та відповідних громадських організацій, тоді як вкрай необхідною є налагоджена, забезпечена державною підтримкою та кваліфікованими спеціалістами, з високою психолого-педагогічною компетентністю, система надання освітніх послуг дітям зі спектром аутистичних порушень у різних організаційних формах та на всіх вікових етапах соціалізації таких дітей.

Накопичений у світі, а також, певним чином, - у нашій країні, теоретичний та практичний досвід вирішення різноманітних аспектів проблеми аутизму потребує поглибленого наукового аналізу та відповідних узагальнень. Цю актуальність для теорії і практики спеціальної психології та корекційної педагогіки О.Є. Шульженко досить переконливо обґрунтовує, виявляючи протиріччя між наявними сьогодні в Україні потребами у розв'язанні соціальних, психологічних, педагогічних проблем аутизму та реальним станом їх вирішення.

На сучасному етапі євроінтеграції України активізується процес впровадження європейських цінностей у всі сфери життєдіяльності людей. Задається тон спрямованості освітніх інституцій на формування особистості майбутнього фахівця як активного, конкурентоздатного громадянина, що успішно здійснює саморегуляцію своєї професійної діяльності в нових соціально-економічних умовах. Тому викликом сьогодення стає розробка ефективних інноваційних технологій, конструювання власного професійно-педагогічного простору в спеціальному (корекційному) та інклюзивному освітньому середовищі. При цьому корекційно-педагогічною наукою в спеціальній освіті виконано достатню кількість психолого-педагогічних досліджень з питань психологічної готовності та підготовки фахівців до роботи з викривленим типом дизонтогенезу учнів у спеціальній та інклюзивній формі освіти.

Грунтовний аналіз, зроблений і представлений автором дисертації, довів фахову підготовку і компетентність автора в теоретико-методологічних питаннях стосовно впливу емоційної стійкості фахівця на якість навчання учнів, зокрема учнів із особливими освітніми потребами, зокрема з аутизмом. Дисертант цілком слушно вважає, що сучасний учитель недостатньо володіє психологічними технологіями, які потужно інтегрувалися до структури освітнього процесу, і власне низький рівень емоційної стійкості не забезпечує їх використання в освітньому процесі, що і уможливило виявлення О.Є. Шульженком низку суперечностей, які конкретно і детально ним представлені у дисертації. Враховуючи потреби сучасної спеціальної та інклюзивної шкіл, дисертантом розроблено концептуальні засади наукового дослідження, які в подальшому представлено у трьох розділах роботи. Однозначно, хочемо зазначити, що «розробка практичних рекомендацій» у визначені мети є лише локальним окремим завданням дослідження, а дослідником зроблено колосально більше і глибше, що підтверджує його

глибоке розуміння наукового і методичного контенту розвитку емоційної стійкості майбутнього фахівця як психологічного чинника його готовності до корекційної роботи з дітьми із аутизмом. Отже, тема дисертації з точки зору новаторського внеску українських учених-дефектологів набуває значної ролі для теоретичного базису сучасної науки у підготовці фахівців спеціальної та інклюзивної освіти.

Закінчуючи аналіз науково-методологічного апарату дослідження О.Є. Шульженка відзначимо, що завдання дослідження виконані повністю і представляють реалізацію сучасних тенденцій подолання стресів, страхів, негативізму у майбутніх фахівців в корекційному процесі в рамках спеціальної та інклюзивної освіти.

Подальший аналіз трьох розділів дисертації виявив виконання усіх критеріїв, які ставляться до кандидатських дисертацій, а саме: чітка структура, логічність викладу, валідність методик, співвідношення текстового та ілюстративного матеріалів, окреслено інноваційні наукові напрями; представлено відповідні методики, зроблено необхідні процедури, визначено особливості готовності майбутніх фахівців до корекційної роботи. В дисертації виважено подано наукову інтерпретацію теоретичних джерел: автору вдалося поєднати аналіз становлення студентоцентризму та системно-синергетивного з особистісним підходом. Чіткість концептуальних теоретико-методологічних засад дослідження та його гіпотетичних припущень дозволяють Олександрю Євгеновичу Шульженку правильно сформулювати об'єкт і предмет наукового пошуку, визначити його основну мету і систему завдань, які послідовно вирішувалися автором протягом досить значного часового періоду (біля 8 років) і, зокрема, в процесі його особистої практичної роботи з дітьми із аутизмом в Україні та за кордоном зі застосуванням авторських корекційних методів. Процедури і результати вирішення визначених завдань дослідження

подані у трьох розділах дисертації, які разом зі вступом, висновками і списком використаних джерел складають структуру її основного тексту.

У першому розділі подані результати авторського аналізу значної кількості зарубіжних та вітчизняних науково-літературних джерел, в яких висвітлюються соціальні, медичні, психологічні, корекційно-педагогічні аспекти проблеми аутизму як «важкої форми патології розвитку. У першому розділі – «Теоретико-методологічні підходи до вивчення проблеми емоційної стійкості як психологічного чинника готовності майбутнього фахівця до корекційної роботи з дітьми із аутизмом» - висвітлено результати теоретичного аналізу зарубіжних і вітчизняних досліджень феномену емоційної стійкості як психологічного чинника готовності майбутнього фахівця. Аналізуючи різні підходи до поняття «емоційна стійкість» фахівця, автор наголошує, що проблема нестійкості потрібно вирішувати у зв'язку з особливостями психічних порушень у осіб з аутизмом. Дослідник зазначає, що майбутній фахівець має бути стійким саме до тих порушень, які проявляє дитина у незнайомому місці. Фахівець, як зазначає О.Є. Шульженко не має губитися, уникати спілкування з дитиною, метушитись, кричати і наказувати дитині, проявляти від власного розпачу, агресію до дитини і конструктивні дії. Автор підкреслює, що тому закладені теоретичні основи української школи аутології. Як зазначає дисертант, що в Україні існує плеяда українських учених, що досліджували підготовку фахівців в галузі олігофренопедагогіки (О. Мамічева, С. Миронова, В. Синьов), логопедії (О. Мартинчук, Н. Пахомова, Н. Савінова, М. Шеремет); спеціальної психології (А. Афузова, Л. Руденко); аутології (К. Островська, Д. Шульженко) які зробили величезний внесок в теорію і практику підготовки фахівців спеціальної освіти.

Також слід зазначити, як позитивне, автор з метою отримання особливостей емоційної стійкості студентів другого і четвертого курсів

провів чотири види аналізу, чим визначив рівні емоційної стійкості та критерії розвитку цієї особистісної якості.

У другому розділі «Емпіричне дослідження емоційної стійкості як психологічного чинника готовності майбутнього фахівця до корекційної роботи з дітьми з аутизмом» автор наводить досить об'ємні результати констатувального експерименту які визначили передумови і можливість спеціального формування всіх показників емоційної стійкості в напрямках асертивності (наполегливості), інтернальності (відповідальності) та праксеологічності (розвиток в практичній діяльності) здібностей особистості під час навчання на факультетах спеціальної та інклюзивної освіти. Асертивність самого здобувача проявилась під час створення та впровадження психологічної програми формування емоційної стійкості здобувачів вищої освіти.

У другому розділі дисертації подані результати дослідження щодо змісту і процедур діагностико-прогностичного вивчення емоційної стійкості як психологічного чинника що і було реалізовано на формувальному етапі і представлено у третьому розділі дисертації «Формування емоційної стійкості як чинника готовності у майбутніх фахівців до корекційної роботи з дітьми із аутизмом». У цьому розділі представлено методику формувального експерименту, розкрито зміст і структуру авторської програми розвитку та представлено теоретичну модель її реалізації.

Враховуючи, що успіх дуже складної роботи з корекції розвитку дітей зі спектром аутистичних порушень детермінований високою професійною компетентністю відповідних категорій спеціалістів, автор присвячує окрему частину свого дослідження змісту і формам підготовки майбутніх фахівців до роботи з дітьми відповідної нозології та організації навчання здобувачів вищої освіти другого курсу бакалаврів.

У розробці цих питань О.С. Шульженко спирається на власний багаторічний досвід корекційної роботи з дітьми із аутизмом, а також на матеріали спеціально проведеного експерименту, спрямованого на забезпечення професійної готовності майбутніх фахівців, зокрема емоційної стійкості до корекційного виховання дітей з аутизмом. Для формування такої готовності були внесені суттєві зміни у зміст низки дисциплін освітньо-професійної програми підготовки дефектологів (спеціалізація – психокорекційна педагогіка), вибудована і перевірена послідовна поетапна система формування професійно значущих зокрема, мотиваційних рис особистості, знань та вмінь майбутнього фахівця, запроваджений на останньому формувальному етапі авторський спецкурс «Корекція аутистичних порушень», значно активізована і урізноманітнена самостійна робота студентів, зокрема, пошукового і творчого характеру.

О.С. Шульженко визначив показники і критерії визначення рівнів сформованості професійної готовності студентів до роботи з дітьми із аутизмом у єдності інтелектуального та соціокультурного компонентів такої готовності і довів з наведенням кількісних показників, що за всіма параметрами високий рівень готовності у студентів, які були охоплені спеціальною формувальною освітньою роботою помітно переважає показники тих студентів, які через таку роботу не пройшли. Позитивним є у дослідженні професійної готовності студентів виділення, поряд з її традиційними складовими, і нових компонентів, значущих для діяльності у сфері виховання дитини з аутизмом: мотиваційного, емоційно-вольового, когнітивного.

У висновках, які досить точно кореспондуються із поставленими завданнями дослідження, наведені головні найсуттєвіші результати, які супроводжуються кількісними і якісними аргументами щодо новизни теоретичного та практичного значення кожного з них. Подані також і думки автора щодо перспектив подальшого дослідження різноаспектних

проблем великої і складної проблеми дитячого аутизму та підготовки майбутніх фахівців.

Підсумовуючи аналіз кандидатської дисертації О.Є. Шульженка, можна констатувати, що це дослідження є цілісним, завершеним, самостійним, безумовно актуальним для сучасної теорії і практики вирішення проблем дитячого аутизму. Названі мною по кожному розділі дисертації основні авторські положення, сформульовані на підставі отриманих результатів теоретичного та емпіричного наукового пошуку, мають безсумнівну наукову новизну.

Відзначаючи безперечні достоїнства дисертації О.Є. Шульженко маю підстави висловити зауваження і побажання.

1. Бажано у першому розділі більш ретельно висвітлювати досвід формування емоційної стійкості майбутніх фахівців у зарубіжній сучасній літературі.

2. Досліджуючи рівні емоційної стійкості майбутніх фахівців, бажано було б порівняти показники окремо олігофренопедагогів, логопедів, спеціальних (практичних) психологів та порівняти їх.

3. У дослідженні досить ґрунтовно представлено зміст роботи з формування емоційної стійкості у студентів другого курсу. Разом з тим, бажано відзначити як здобувачі вищої освіти індивідуально сприймали матеріал тренінгів, чи серйозно переймалися вирішенням стресогенних ситуацій.

4. Чим на, Вашу думку, зумовлений вибір асертивного, інтернального та праксеологічного напрямів для проведення формувального експерименту?

5. Висловлюємо побажання, щодо необхідності створення методичних рекомендацій до проведення психологічних тренінгів із емоційної стійкості на робочому місці (школа, центр, дошкільна установа), та в родині, де виховується дитина з аутизмом.

Зроблені зауваження як часткові або як побажання, що їх треба врахувати у подальшій роботі. Вони не є перешкодою до загальної високопозитивної оцінки дисертаційного дослідження О.Є. Шульженко, як завершеної, самостійної, фундаментальної, актуальної наукової роботи, виконаної на належному теоретико-експериментальному рівні та з очевидною практичною значущістю.

Усе викладене вище дає підстави для висновку про те, що дисертація Шульженка Олександра Євгеновича «Емоційна стійкість майбутнього фахівця як психологічний чинник його готовності до корекційної роботи з аутичними дітьми» відповідає вимогам п.п. 9, 11 та 13 Постанови Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567 «Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння наукового звання старшого наукового співробітника» (із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ №656 від 19.08.2015 р. № 1159 від 30.12.15 р., №567 від 27.07.2016 р.), щодо кандидатських дисертацій, а О.Є. Шульженко заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.08 – спеціальна психологія.

Офіційний опонент
 доктор психологічних наук,
 професор, завідувач кафедри
 спеціальної освіти та соціальної роботи
 факультету педагогічної освіти ЛНУ
 імені І. Франка

К.О. Островська

